

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING VID SMEDJEGATAN I GÄVLE

Arkeologisk undersökning

L1951:5633

Söder 2:3

Gävle stad och kommun

Gävleborgs län

Anders Altner

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING VID SMEDJEGATAN I GÄVLE

Arkeologisk undersökning

L1951:5633

Söder 2:3

Gävle stad och kommun

Gävleborgs län

Rapport 2021:28

Anders Altner

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2021

Omslagsbild: *Foto över Smedjegatan i Gävle stad av Gustaf Wilhelm Reimers, troligen taget under 1930-talet eller 1940-talet. Id-nr: XLM.GR0184. Röd markering visar vart schaktet grävts. Länsmuseet Gävleborgs fotosamling.*

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Bakgrund	5
Syfte och metod.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Historiskt kartmaterial	8
Resultat.....	10
Förslag till vidare antikvariska åtgärder	11
Referenser	12
Historiska kartor och källor.....	12
Administrativa uppgifter	13
Bilaga 1. Kartblad	14
Bilaga 2. Foto	17

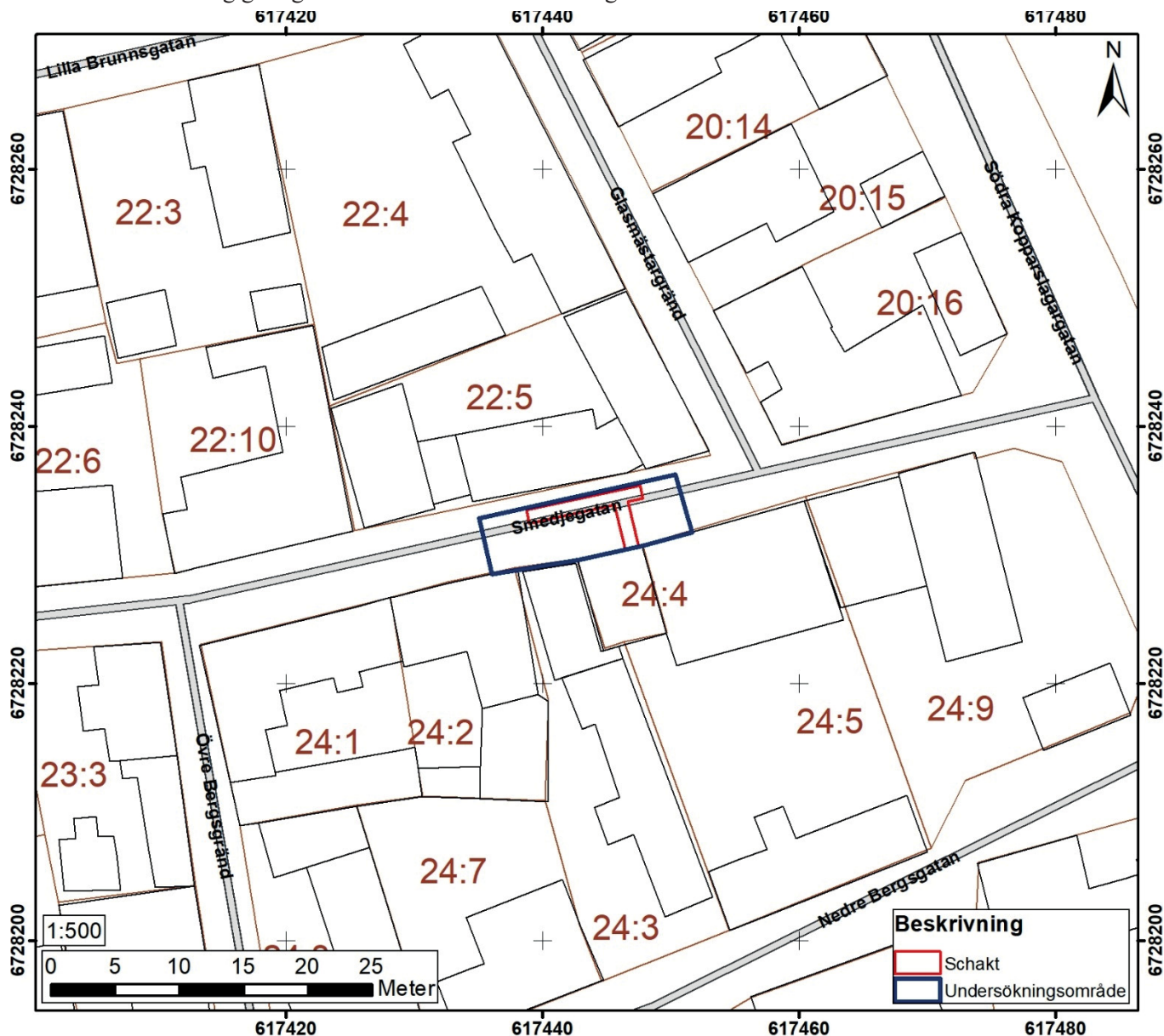

Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta 67G 2Bn Gävle. Undersökningsområdet är markerat i blått. Skala 1:100 000.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom del av fornlämning L1951:5633. Arbetet föranleddes av Gävle Energis arbete med att lägga ny fjärrvärmeledning inom Smedjegatan på Söder i Gävle stad och kommun, Gästrikland, i Gävleborgs län (figur 2).

I samband med undersökningen grävdes ett cirka 15 meter långt schakt (ÖNÖ-VSV) som var 1 meter brett och cirka 0,8 meter djupt. Endast fyllnadsmassor av grusig sand iakttogs från befintliga ledningsschakt. Fyllnadsmassorna utgör sannolikt omrörd naturlig grusig sand innehållandes enstaka tegelkross.

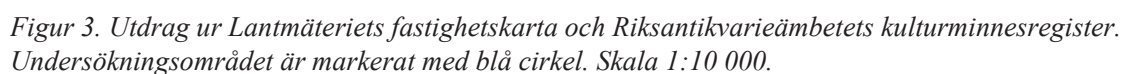
Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Visar undersökningsområdet och grävt schakt. Skala 1:500.

BAKGRUND

Gävle Energi har för avsikt att anlägga fjärrvärmeledningar inom del av Smedjegatan. Arbetet berör fornlämning L1951:5633 som utgörs av Gävle stads historiska stadslager. Länsmuseet Gävleborg gjorde undersökningen efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (Lst dnr 4538-2020, daterat: 2020-06-01).

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att vetenskapligt dokumentera berörda lämningar och kulturlager.

Gävle stad är uppbyggt på en kombination av siltig lera och postglacial sand, samt historiska och sentida påförda lager, mestadels av sentida fyllnadsmassor från 1800-talet och 1900-talet. Enligt Sveriges geologiska undersökningsregister ligger undersökningsområdet inom ett område bestående av sandig morän.

Undersökningsområdet ligger inom fornlämning L1951:5633 (RAÄ Gävle 51:1) som utgörs av Gävle stads äldre stadslager från medeltid till sen historisk tid (figur 3).

Undersökningsområdet ligger i centrala Gävle inom vad som kallas gamla Gävle där en del hus från 1600-talet till 1800-talet och delar av gamla vägsträckningar fortfarande finns bevarade.

1935 iaktogs två igenfyllda källarvalv i samband med en undersökning av källargolvet i slottsfängelset. I fyllnadsmassorna påträffades fynd vilka tolkats tillhöra 1800-talet. Själva källarvalven tolkades utgöra rester av en äldre byggnad uppförd senast 1620-tal (Aagård 1984).

År 1961 undersöktes tre husgrunder med möjligt ursprung i 1600-talet (Aagård 1984).

År 1982 utförde Riksantikvarieämbetet en arkeologisk undersökning inom kvarteret Gefleborg i samband med schaktningar för dagvattenledningar. Vid undersökningen iaktogs raseringsmassor, fynd och kulturlager med ursprung i 1600-tal och 1700-tal (Aagård 1984).

År 1996 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk förundersökning inom kvarteren Storön och Piper (Hovanta 1996). I samband med undersökningen påträffades en slaggstensmur och stenläggningar. Anläggningarna bedömdes inte vara äldre än från 1700- och 1800-talet.

År 1999 utförde läns museet Gävleborg en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning för ny datakabel inom kvarteret Plantagen som utgör läns museets tomt. I samband med schaktningen påträffades en stenläggning vilken troligen utgör beläggning för Spinnhusgränd. Spinnhusgränd finns markerad i historiskt kartmaterial, från och med den första kända kartan år 1646 och var i bruk till och med slutet av 1930-talet.

Läns museet Gävleborg utförde en arkeologisk schaktningsövervakning år 2001 inom fastigheten Brynäs 84:1 (Söder 102:1) för tillbyggnad av parkeringsplats. Inget av antikvariskt intresse påträffades i samband med schaktningsövervakningen, endast bärager till parkeringen berördes.

År 2004 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk schaktkontroll i slottsparken. Fyra schakt grävdes men endast omrörda massor iaktogs (Ellert 2004).

År 2013 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk förundersökning inom Slottstorget i Gävle. I samband med förundersökningen påträffades två husgrunder och kulturlager från 1500-talets senare del till och med första hälften av 1700-talet (Eriksson, K. & Kjellberg, J. 2013).

År 2013 utförde Läns museet Gävleborg en schaktningsövervakning vid Slottshäktet i Gävle. Inget av antikvariskt intresse påträffades (Altner 2013 dnr 1658/320).

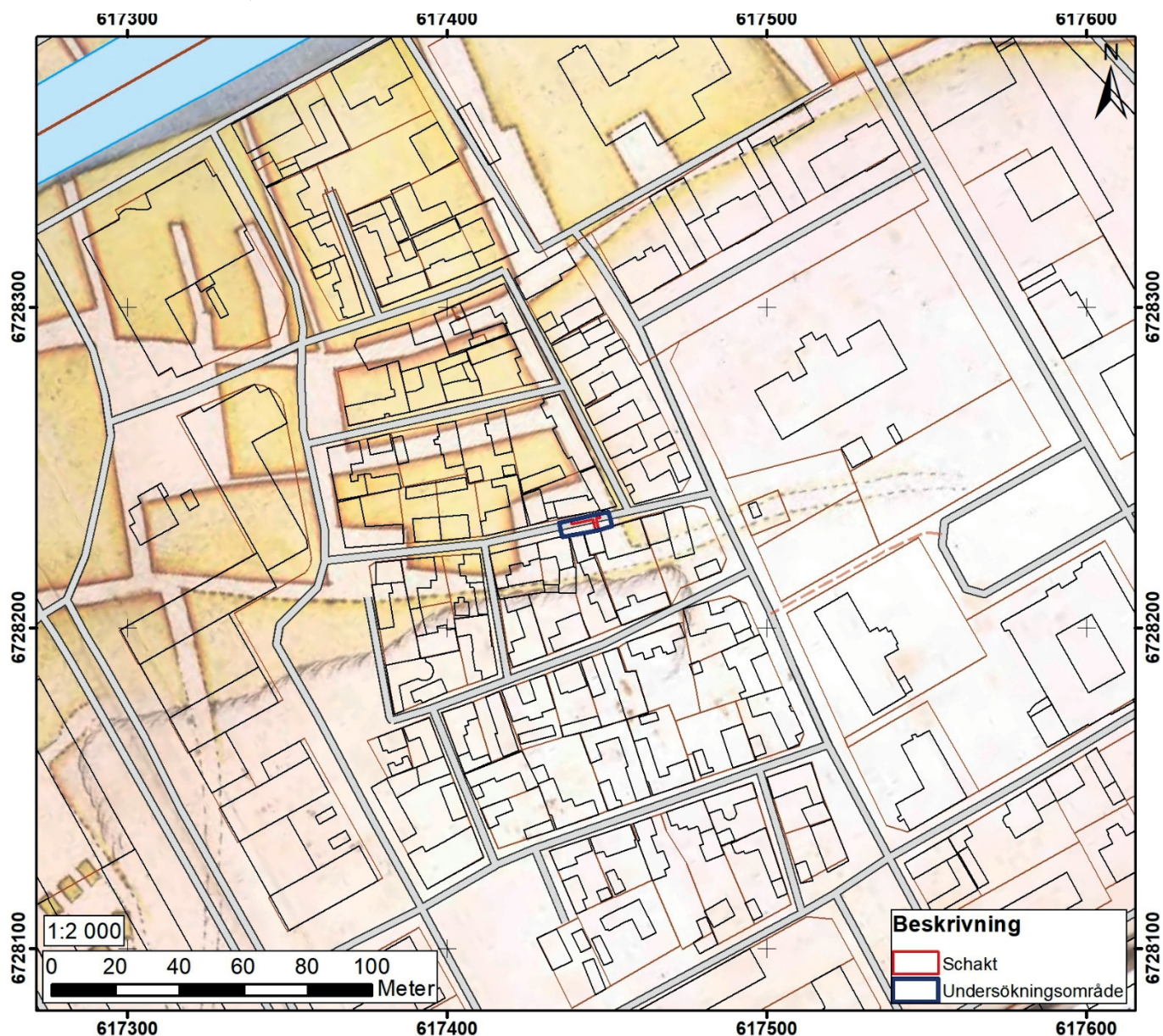
År 2014 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk schaktningsövervakning inom Slottsträdgården. Inget av antikvariskt intresse påträffades (Altner 2014 dnr 2049/320).

År 2017 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk förundersökning inom fastigheterna Brynäs 5:1 och 92:4. I samband med förundersökningen påträffades kulturpåverkade lager innehållandes bland annat glas, keramik, tegel, ballastflinta och kritpipsfragment. Fyndmaterialet indikerar dateringar till 1800-talet och 1900-talet (Ulfhielm 2017).

År 2019 utförde Arkeologerna, Statens historiska museer en schaktningsövervakning vid Gävle slott i samband med schaktning för ny fettavskiljare. Inget av antikvariskt intresse påträffades (Holback 2019a).

År 2019 utförde Arkeologerna, Statens historiska museer en schaktningsövervakning vid Gävle slott i samband med schaktning för fiber. Utöver en del av grundmuren till västra flygeln påträffades inget av antikvariskt intresse (Holback 2019b).

År 2019 utförde Läns museet Gävleborg en schaktningsövervakning längs med delar av Muréngatan i Gävle. Inget av antikvariskt intresse påträffades (Altner 2019 dnr 1033/320).

Figur 4. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger 1646 års stadsplan över Gävle stad (KrA 0424:036:027). Skala 1:2 000.

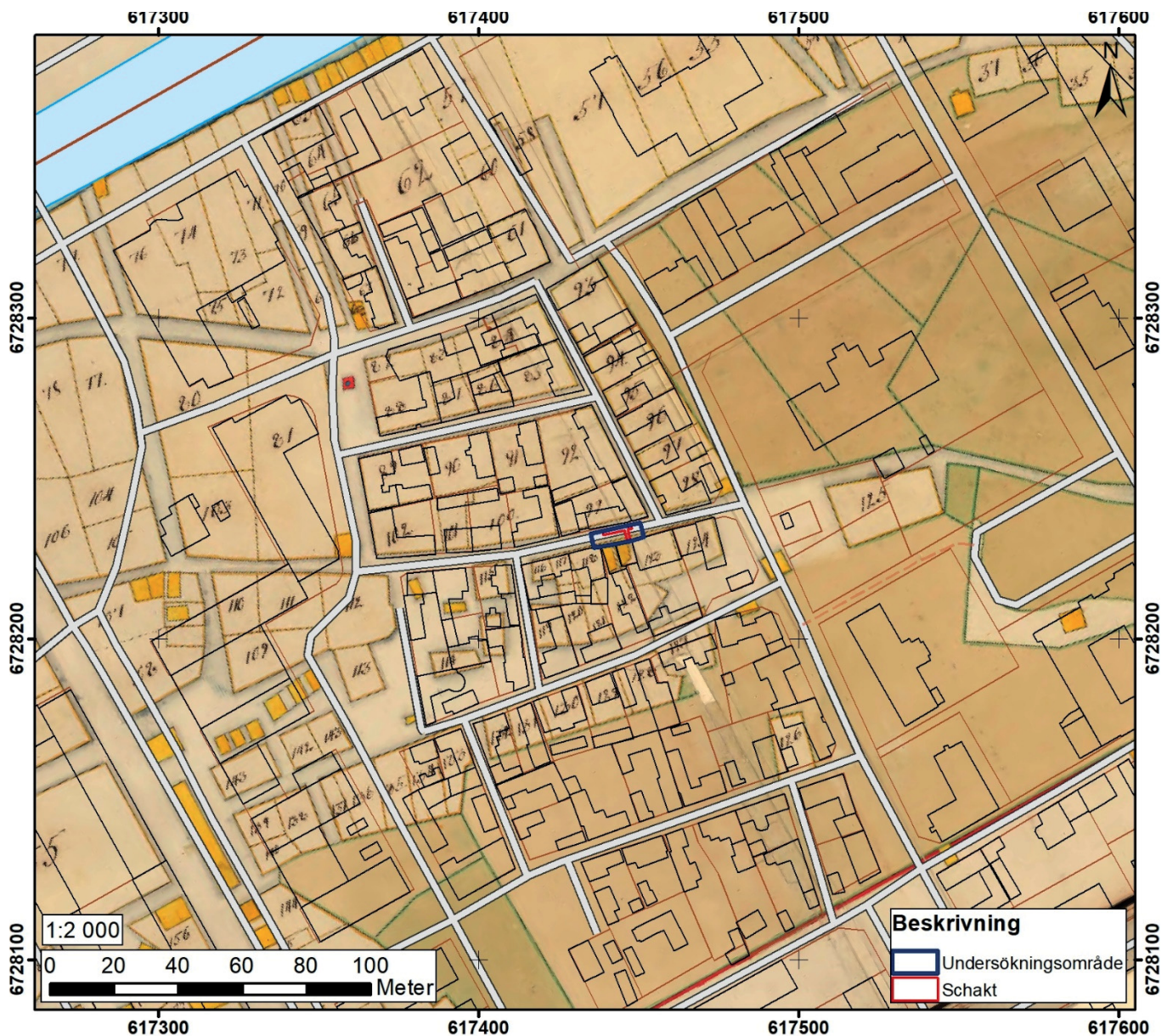
HISTORISKT KARTMATERIAL

Det historiska kartmaterialet berör tiden 1600-tal till och med ekonomiska kartan år 1967 (figur 4–5 och bilaga 1 figur 8–10).

De tidigaste kända kartorna över Gävle stad är från 1646 och en odaterad karta, som troligen är från 1630-talet. Utöver stadens administrativa byggnader, slottet med tillhörande byggnader och kyrkan redovisas inte många byggnader i kartmaterialet,

utöver stolphärbren och fiskebodar. Möjligen finns en byggnad utritad direkt öst om kyrkan och skulle då kunna utgöra Gävle gymnasium och trivialskola.

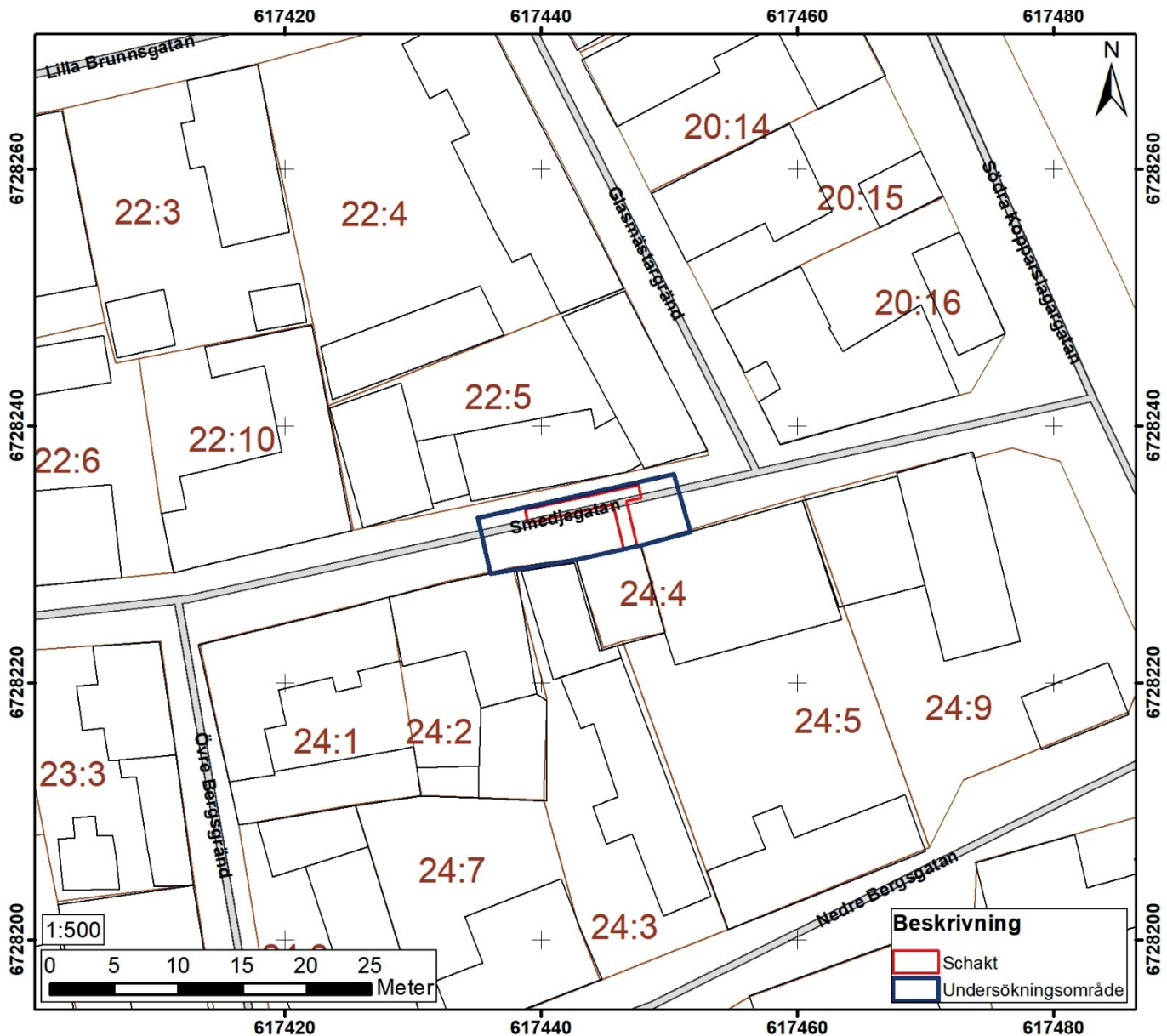
Det historiska kartmaterialet antyder att det alltid legat en väg längs med sträckningen för Smedjegatan. Enligt 1646 års karta och 1706 års karta hamnar undersökningsområdet inom en mer eller mindre öppen yta med viss bodbebyggelse (figur 4 och bilaga 1 figur 8). Från och med 1741 års karta (Figur 5) finns Smedjegatan utritad från och med korsningen Södra Centralgatan och Waldenströmsplan till och med korsningen Hamiltongatan och Södra Kungsgatan. Under 1970-talet bröts Smedjegatan vid Källgränd och Södra Kopparslagargatan.

Figur 5. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger 1741 års stadsplan över Gävlestad (LMS V1-1:3). Skala 1:2 000.

RESULTAT

I samband med undersökningen grävdes ett cirka 15 meter långt schakt inom Smedjegatan i Gävle stad. Schaktet var cirka 1 meter brett och 0,8 meter djupt. Schaktmassorna bestod endast av grusig sand med enstaka ytliga bitar av tegelkross. Inga anläggningar eller kulturlager påträffades i schaktet eller var urskiljbara i schaktkanterna (figur 6 och 7).

Figur 6. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Undersökningsområdet markerat i blått och grävt schakt i rött. Skala 1:2 000.

Södra halvan av schaktet genomskars av flera ledningar som löper längs med gatans riktning och består av delvis omgrävda massor och sand. Norra halvan av schaktet bestod av vad som tolkats utgöra sandig morän och inte av utfyllnadsmassor som annars är vanliga i Gävle stad.

Möjligen kan äldre gatunivåer gömma sig i schaktkanterna i det fall gatan saknat stenbeläggning under äldre tider. Då undersökningsområdet ligger inom ett område där den naturligt förekommande jordarten består av sandig morän kan man tänka sig att detta också har utgjort själva konstruktionsmaterialet för gatan.

Figur 7. Schaktet i Smedjegatan. Foto: mot väst, av Anders Altner.

FÖRSLAG TILL VIDARE ANTIKVARISKA ÅTGÄRDER

Länsmuseet Gävleborg anser att inga ytterligare åtgärder är nödvändiga i samband med den arkeologiska undersökningen.

REFERENSER

- Aagård, Gun-Britt. 1984. *Gävle. Medeltidsstaden 62*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museum. Stockholm.
- Altner, A. 2013. *Avrapportering av schaktövervakning vid Slottshäktet*. Länsmuseum Gävleborg PM – dnr 1658/320.
- Altner, A. 2014. *Avrapportering av schaktövervakning vid Slottsträdgården*. Länsmuseum Gävleborg PM – dnr 2049/320.
- Altner, A. 2019. *Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom del av fastigheten Söder 2:3, längs med Muréngatan*. Länsmuseum Gävleborg PM – dnr 1033/320.
- Ellert, J. 2004. *Schaktningsarbete i Slottsparken*. Arkeologisk schaktkontroll. Gävle stad och kommun, Gästrikland. Slutredovisning. Länsmuseum Gävleborg 2004 – DNR 1862/320.
- Eriksson, K. & Kjellberg, J. 2013. *Slottstorget i Gävle*. Arkeologisk förundersökning. Söder 2:3, Gävle stad och kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseum Gävleborg 2013:6.
- Holback, T. 2019a. *Serviceschakt vid Gävle slott*. Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning. Gävle 51:1/L1951:5633. Kv. Gefleborg (Söder 5:1), Gävle kommun, Gästrikland, Gävleborgs län. Arkeologerna, Statens historiska museer. Rapport 2019:101.
- Holback, T. 2019b. *Bredbandsschakt vid Gävle*. Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning. Gävle 51:1/L1951:5633. Kv. Gefleborg (Söder 5:1), Gävle kommun, Gästrikland, Gävleborgs län. Arkeologerna, Statens historiska museer. Rapport 2019:102.
- Ulfhielm, B. 2017. *Trafikcentral Kvarteret Storön – Piper*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 51:1, Gävle stad och kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseum Gävleborg 2017:15.

Historiska kartor och källor

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA):

- 21-gäs-1. Stadsplan över Gävle stad år 1748.
- 21-gäs-20. Stadsplan över Gävle stad år 1706.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS):

- V14-1:1. Stadsplan över Gävle stad, odaterad (troligen 1630-tal).
- V14-1:3. Stadsplan över Gävle stad år 1741.

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK):

- J133-13h5e67. Ekonomiska kartan Gävle år 1967.

Riksarkivet, Sveriges stads- och fästningsplaner:

- KrA 0424:036:027. Stadsplan över Gävle stad år 1646.
- KrA 0424:036:032. Stadsplan över Gävle stad år 1792.

Gävle kommunarkiv (KA):

- FO/9300. Karta över Gävle stad. År 1837.
- K/GS/22/K2/1. Stadsplan över Gävle stad år 1706. Renritad år 1892.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 4538-2020

Beslutsdatum: 2020-06-01

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 1146/320

Uppdragsgivare: Gävle Energi

Undersökningstid: 2020-09-29 – 2020-10-02

Projektledare Länsmuseet Gävleborg: Anders Altner

Personal: Anders Altner

Fastighet: Söder 2:3, Smedjegatan

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Exploateringsarea: 75 m²

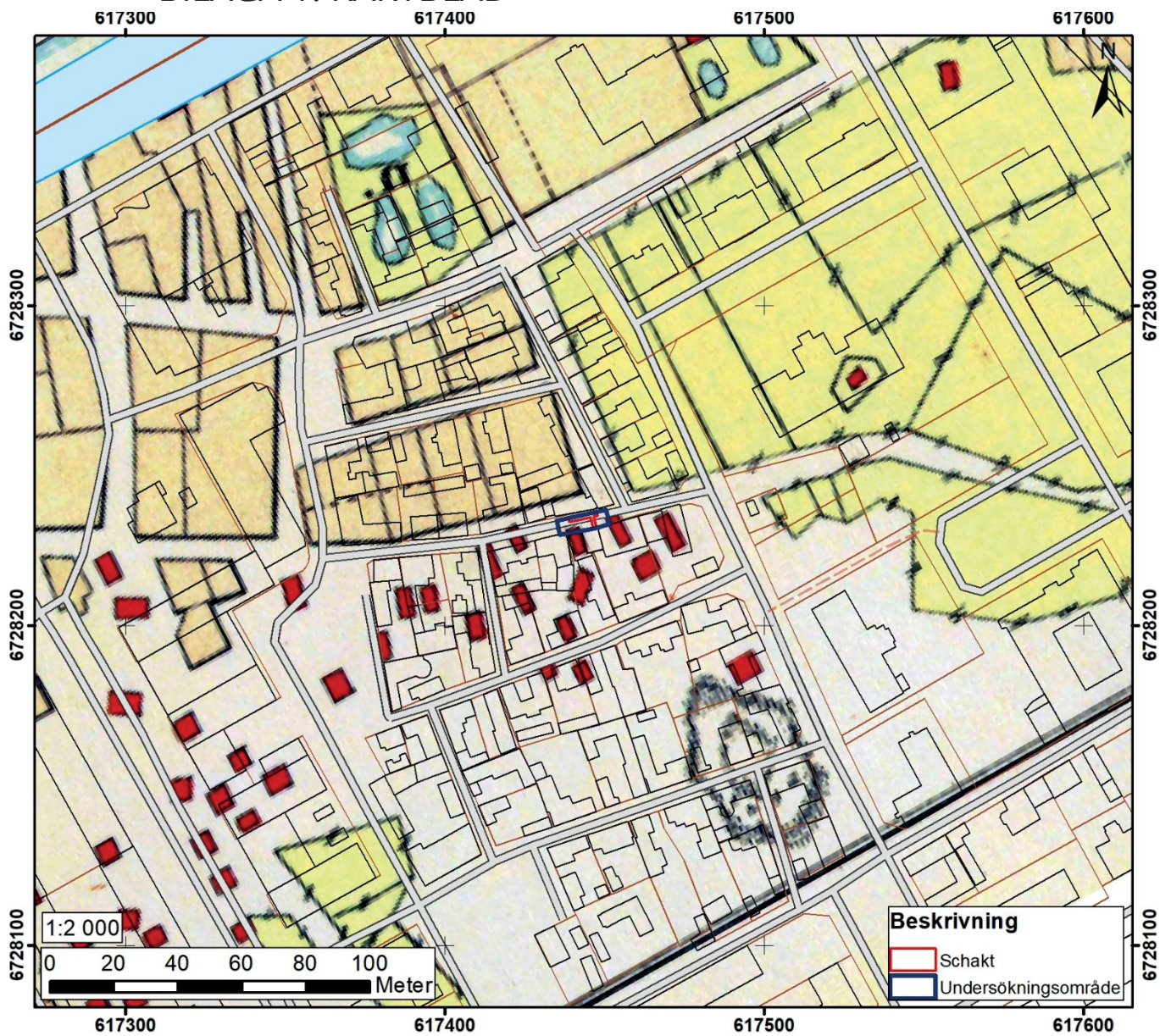
Undersökt area: 14 m²

Arkeologtimmar i fält: 4

Dokumentationshandlingar som förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv: 3
fotografier och 1 shapefil.

Fynd: Inga fynd har tillvaratagits

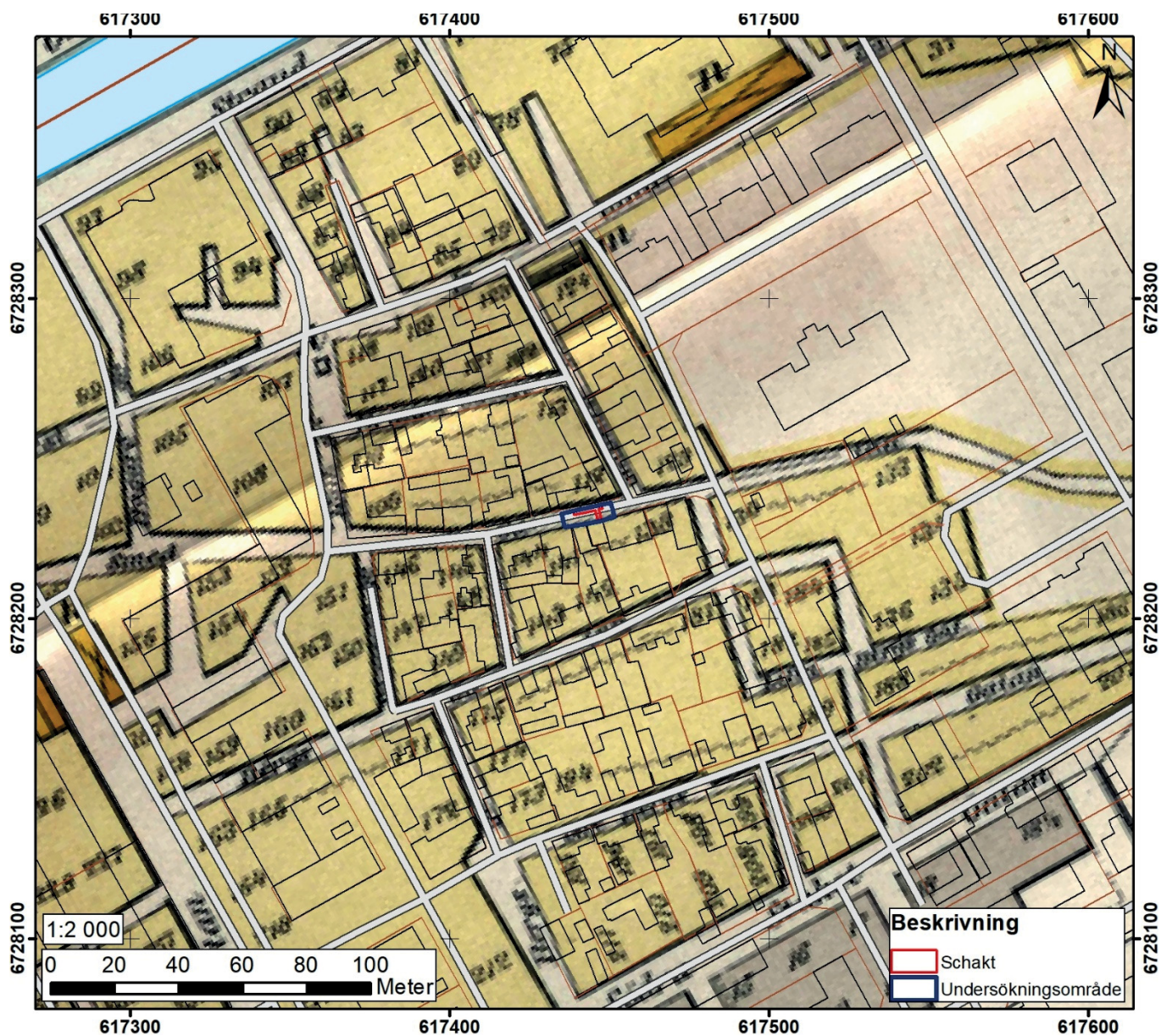
BILAGA 1. KARTBLAD

Figur 8. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger renritning av 1706 års stadsplan över Gävle stad (KA: K/GS/22/K2/1). Skala 1:2 000.

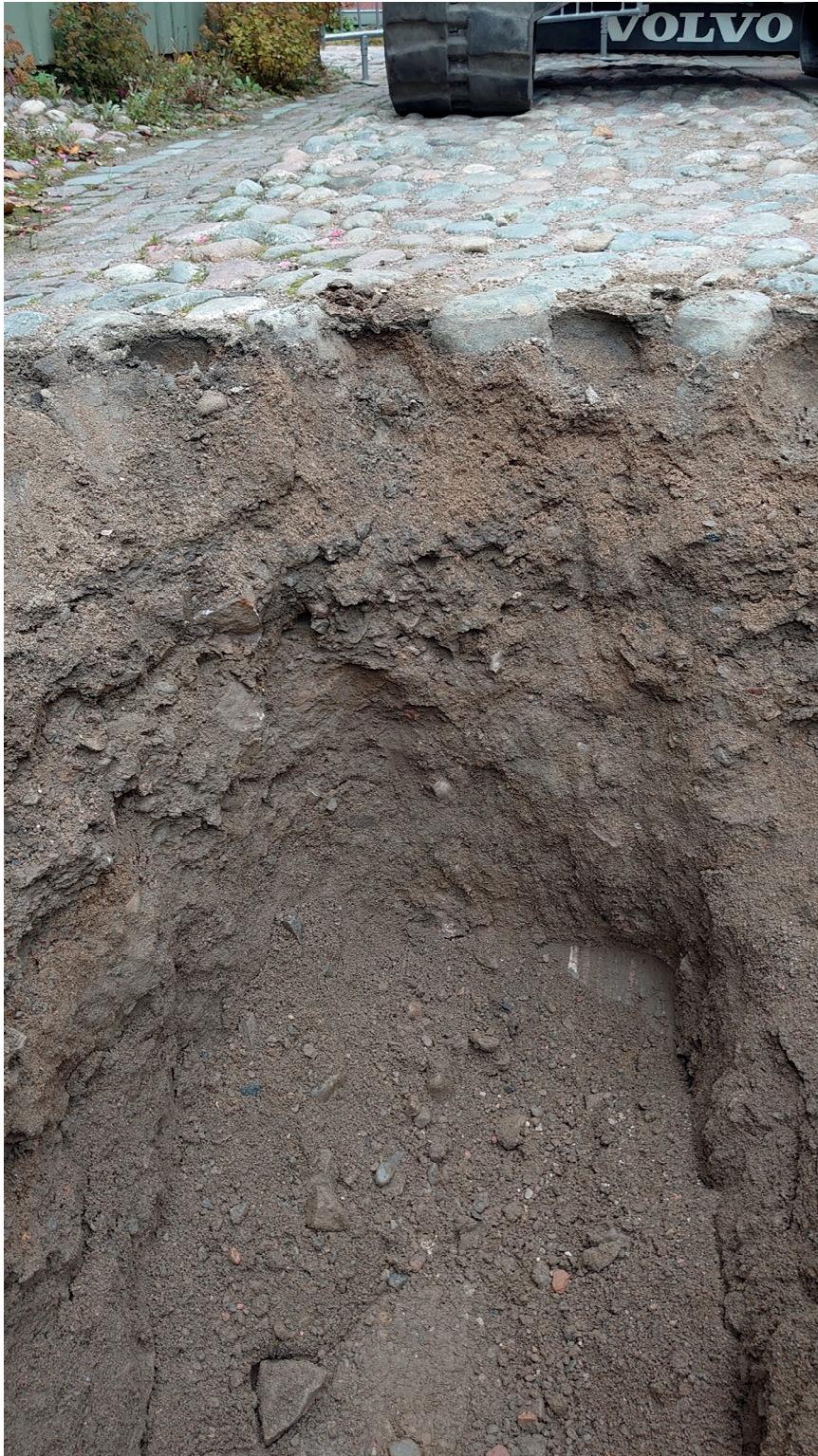

Figur 9. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger 1792 års plan- och grundritning över Gävle stad (KrA 0424/036/032). Skala 1:2 000.

Figur 10. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger 1837 års stadsplan över Gävle stad (KA: FO/9300). Skala 1:2 000.

BILAGA 2. FOTO

Figur 11. Detaljfoto av schaktkanten. Foto: mot öst, av Anders Altnér.

Figur 12. Detaljfoto av schaktet mot huskroppen. Foto: mot syd, av Anders Altner.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE